

הבנק הציוני הראשון גל שפרון

התחלתי להתעניין בסיפורם של הבנקים בישראל עוד בהיותי ילד קטן בירושלים. אבא שלי למד כלכלה באוניברסיטה העברית ובמקביל עבד בבנק ישראל. לאחר סיום הדוקטורט שלו בארצות הברית הוא הפך לכלכלן הראשי של בנק לאומי. בזכות רקע זה הבנתי כבר בגיל צעיר את חשיבות הבנקים בכלכלה המודרנית. כאספן בולים אימצתי תחום זה, ואני אוסף מעטפות שנשלחו לבנקים שונים בארץ.

סיפורה של מערכת הבנקאות בארץ ישראל מהווה חלק מסיפור התקומה של העם היהודי בארצו. בנקים היו מעורבים בקניית אדמות, הקמת מפעלי תעשייה ובניה ויישוב הארץ בשנים שקדמו להקמת המדינה. לאחר מכן הפכה מערכת הבנקים את ישראל לשוק מגוון, שבו הכלכלה ממשיכה להתפתח ולצמוח.

מעטפה שנשלחה ב-5 בפברואר 1924 בדואר רשום מחברת אנגליה-פלשתינה מצפת לאוצר התיישבות היהודים בלונדון. המכתב מבויל בערך של 33 מיל עם בולים של חיל המשלוח המצרי עם הדפס רכב לונדון 2 בשלוש שפות.

הרעיון המנחה של האוסף שלי הוא לספר כיצד מדינה קטנה שלה אויבים רבים הפכה למעצמה כלכלית באמצעות הבנקים שלה. אני יודע שבכללי השיפוט הקיימים החומר באוסף שלי אינו מקובל בתצוגה תחרותית, אולם עובדה זו אינה מפחיתה מהנאת

האיסוף שלי וממידת העניין באוסף. להדגמת הדברים אתמקד במאמר זה בבנק הוטיק בארץ – בנק לאומי לישראל.

מייסד התנועה הציונית, הד"ר **בנימין זאב הרצל**, הדגיש את הצורך ליצור מערכת עסקית לעזור לתנועה הציונית בבניית ארץ ישראל. בשנת 1899 יזם הרצל את הקמתה של אוצר התיישבות היהודים, חברה שגייסה הון מיהודי העולם על מנת לסייע לבנית תשתיות תחבורה, חקלאות ותעשייה בארץ. בשנת 1902 החליטה אוצר התיישבות היהודים להקים חברת בת בשם אנגלו פלשתינה, כדי שתשמש כמוסד פיננסי, כלומר – בנק. בשנת 1931 שינתה חברת הבת את שמה לבנק אנגלו פלשתינה, ובשנת 1951 הפכה לבנק לאומי לישראל.

גלויה שנשלחה ב-1904 מיפו לבנק אנגלו פלשתינה בירושלים באמצעות הדואר האוסטרי ביפו. דבר בולים עם בול מודפס של הקיסר פרנץ יוזף והדפס רכב של עשרה סנטימים.

מנהלה הראשון של חברת אנגלו פלשתינה (או בראשי התיבות המפורסמים - אפ"ק) היה **זלמן דוד ליבונטין**. ליבונטין הנהיג מדיניות שאיזנה בין הרצון לסייע למפעלים יהודים – ציונים לבין הצורך לפעול בצורה זהירה כלכלית, כדי שאנשים לא יחששו להפקיד את כספם בבנק. הסניף הראשון של הבנק נפתח בשנת 1903 ביפו, שהייתה אז עיר הנמל הראשית של הארץ ומרכז חיי הכלכלה של מושבות העליה הראשונה. בשנת 1904 נפתח גם סניף בירושלים, יותר ממניעים לאומיים מאשר כלכליים. הגלויה הנראית לעיל נשלחה לסניף הבנק בירושלים בשנה הראשונה לקיומו.

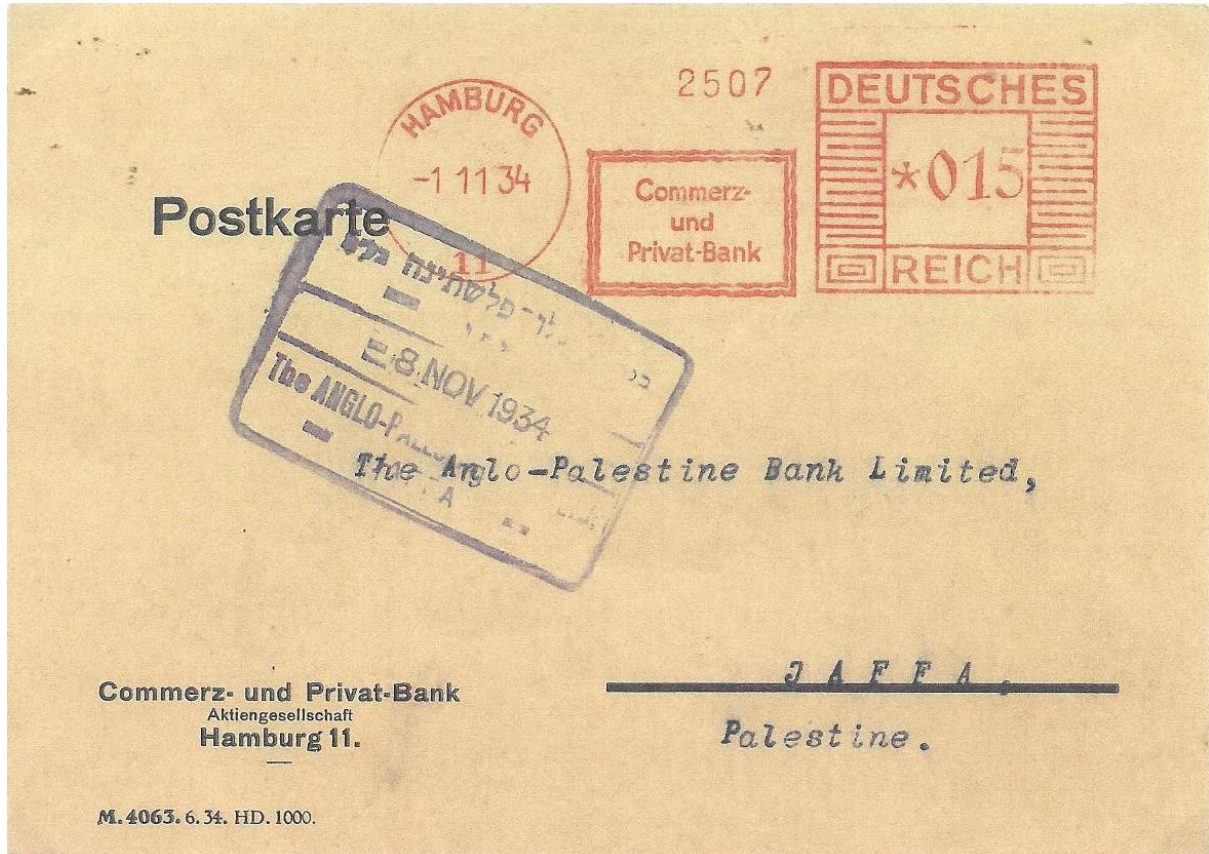
כאמור, הסניף הראשי של הבנק היה ביפו. האוסף שלי כולל מספר מכתבים שנשלחו מסניף זה ואליו בשנים הראשונות לקיומו של הבנק. הפריט המוקדם ביותר הוא גלויה שנשלחה על ידי בנק סלוניקי באיסטנבול ב-20 בפברואר 1905 באמצעות הדואר

האוסטרי (בול עם הדפס רכב של 20 פארא). בצידה האחורי של הגלויה יש חותמת הגעה של יפו מה-27 בפברואר. הגלויה הינה קבלה על תשלום כסף, והיא מעידה על הפעילות הכלכלית הרבה בין איסטנבול ליפו בשנות השלטון העותמאני.

עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה נאלץ ליבונטין לעזוב את הארץ, מאחר והיה נתין של רוסיה – אויבתה של תורכיה. ניהול הבנק עבר לידי של **אליעזר הופיין**, שהיה אזרח של הולנד הנייטרלית, והוא התמקד בשמירה על נכסי הבנק. המושל התורכי של הארץ, **ג'מאל פאשה**, הורה לפרק את הבנק בתוך 14 יום. הופיין הצליח לרתום לעזרתו קצינים גרמנים ול"מסמס" את החלטת הפירוק, וכך מייד עם הכיבוש הבריטי פתח הבנק את שערי מחדש. המכתב הנראה בתחתית העמוד הקודם נשלח על ידי סניף הבנק ביפו ב-11 ביולי 1918, כשמונה חודשים לאחר כיבוש העיר. המכתב נשלח על ידי הדואר הצבאי הבריטי (SZ 45), עבר צנזורה, והגיע ליעדו (הבנק הלאומי של מצרים בקאהיר) כעבור יומיים.

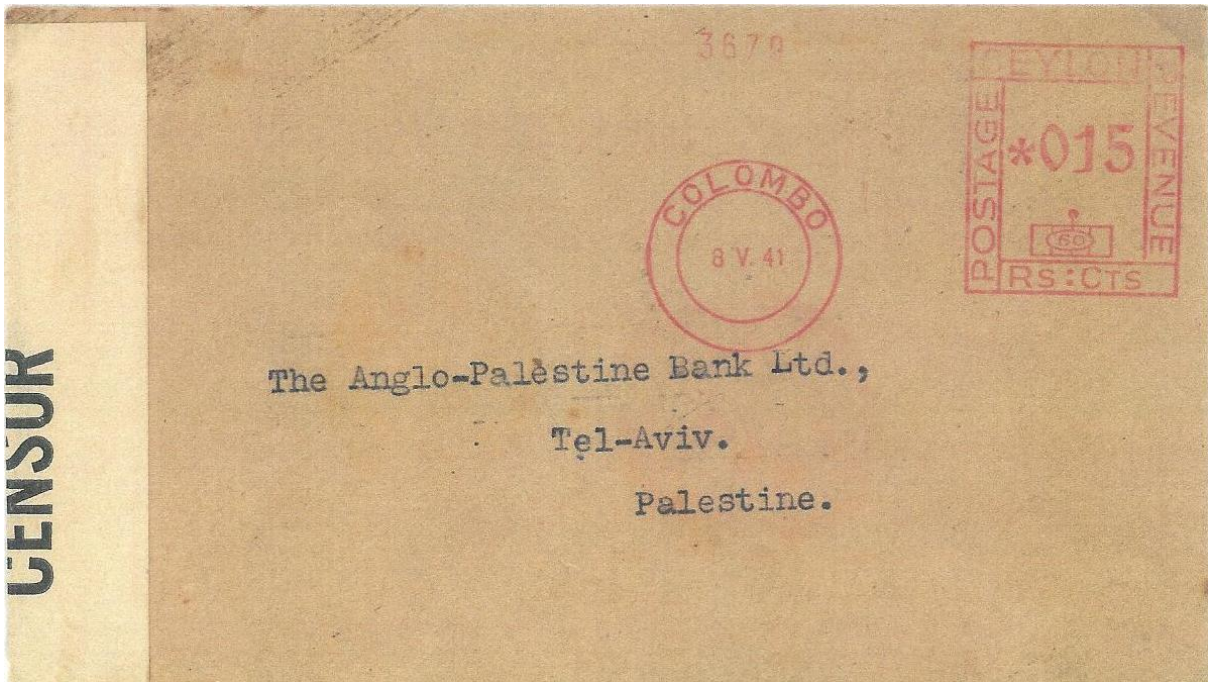
גלויה שנשלחה מהבנק למסחר והבנק הפרטי בהמבורג ב-1 בנובמבר 1934 לבנק אנגלו פלשתינה ביפו והגיעה אליו ב-8 בחודש. חותמת ביול בערך של 15 פפניג. הגלויה היא קבלה על העברה של 919 מרק.

בול מנדטורי עם ראשי תיבות מנוקבים APC של בנק אנגלו פלשתינה.

בשנות המנדט הבריטי המשיך הבנק לגדול ולשרת את תושבי הארץ ואת התנועה הציונית. לאחר עליית הנאצים לשלטון בגרמניה נחתם הסכם ההעברה בין השלטונות הגרמנים לבין הסוכנות היהודית. ההסכם איפשר למי מיהודי גרמניה אשר רצה לעלות ארצה למכור את רכושו, ובכלל זה נכסי דלא נידי, לפני שזה יופקע על ידי השלטונות. על פי ההסכם הועברו כספי המכירה לארץ לחשבונות שהתנהלו בבנק אנגלו פלשתינה, וזאת בזכות המוניטין שיצא לבנק ובזכות קשריו הענפים עם מוסדות פינאנסיים בעולם כולו ובגרמניה בפרט. שלטונות המנדט,

אשר הבינו כי עולים בעלי הון יתרמו לפיתוח הארץ, איפשרו את קליטתם מבלי לגרוע את מספרם ממכסת הסרטיפיקטים. בזכות הסכם ההעברה עלו ארצה כ-50,000 מיהודי גרמניה אשר ניצלו בכך מציפורני הנאצים.

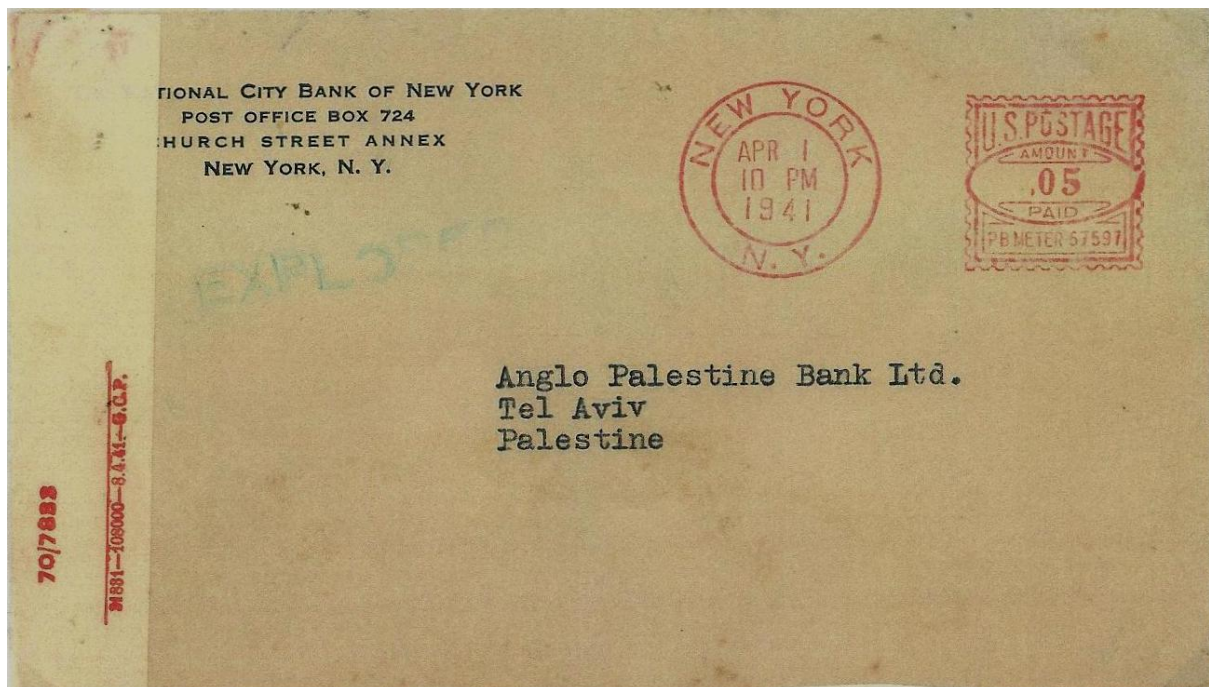

באופן טבעי התקיימו בתקופת המנדט קשרי המסחר ענפים עם כל רחבי האימפריה הבריטית, כפי שמעידות מעטפות רבות הכלולות באוסף שלי. המכתב למעלה נשלח על ידי הסניף של הבנק המלכותי של הודו בעיר קולומבו אשר בציילון, הקרויה היום סרי לנקה. המכתב נשלח במאי 1941, כלומר בזמן מלחמת העולם, ולכן נפתח על ידי הצנזורה, כפי שמעיד פס ההדבקה בצד שמאל.

חלק מהמכתבים באוסף שלי מעידים על קשרי מסחר שהתקיימו בימי המנדט, אך היום נראים דימיוניים לחלוטין. כך, למשל, ברשותי מכתב מהתכתבות בין בנק אנגלו פלשתינה לבנק האימפריאלי של איראן. המכתב הנראה בתחתית העמוד הקודם נשלח ב-14 בנובמבר 1939 מהסניף הירושלמי של אפ"ק לבנק הלאומי של מצרים באלכסנדריה. המכתב מבוטל בבולים מנדטורים בערך נקוב של 15 מיל, ונושא חותמת תעמולה של תפוזי יפו. המכתב הגיע לקהיר ב-18 לחודש, עבר שם ביקורת של הצנזורה, והועבר ליעדו למחרת.

כמובן שגם מקומה של ארצות הברית לא נפקד ממפת ההתכתבויות של אפ"ק, הן בשל חשיבותה הרבה של מדינה זו בכלכלה העולמית והן בשל הקהילה היהודית הגדולה שבה. הנה מכתב שנשלח מבנק בניו יורק לבנק אנגלו פלשתינה בתל אביב באפריל 1941. המכתב בויל באמצעות חותמת ביול בערך של חמישה סנט – התעריף למשלוח דואר אקספרס דאז (כיתוב בכתב יד בכחול בצד שמאל מתחת לשם השולח).

כאמור, לאחר קום המדינה שינה בנק אנגלו פלשתינה את שמו, והוא מוכר כיום בשם בנק לאומי לישראל. סיפורו של הבנק בתקופה זו מהווה אף הוא חלק מהאוסף שלי, אך מפאת קוצר היריעה הוא אינו נכלל במאמר זה.

אני מקווה כי הצלחתי במאמר זה להציג בפני הקוראים את עולם האספנות שלי. בתקופת הישוב פעלו בארץ בנקים למכביר, והאוסף שלי מאפשר להתחקות אחר פעילותם, על ידי איסוף ומחקר של התכתבויות מסחריות מהם ואליהם.

לתגובות ניתן לפנות אל גל שפרון בכתובת gshifron@gmail.com